

Dan-Silviu Boerescu

MARILE IMPERII ALE LUMII

Acolo unde Soarele nu apune niciodată...

POVESTEA IMPERIULUI BRITANIC

București, 2025

Editat de **Neverland SRL**.

Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin **Editurii Neverland**.

Copyright © 2025, **Editura Neverland**.

! Nicio parte (fragment sau componentă grafică) din această lucrare nu poate fi reprodusă fără acordul scris al Editurii Neverland.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

BOERESCU, DAN-SILVIU

Acolo unde Soarele nu apune niciodată... : povestea

Imperiului Britanic / Dan-Silviu Boerescu. - București :

Neverland, 2025

Conține bibliografie

ISBN 978-630-307-089-6

821.135.1

94

Tehnoredactare: Gabriela Anghel

Design copertă: Daniel Eberhat

Corectură: Eugenia Oprea

Redacție:

tel.: 0790 557 986

e-mail:

editura@neverland.ro

Editura Neverland

Librăria UJmag:

tel.: 0733.673.555; 021.312.22.21

e-mail: comenzi@ujmag.ro

ujmag.ro

Ujmag.ro

„Onorabila Companie“... a Indiilor de Est

În decursul a 200 de ani, Compania Indiilor de Est a devenit, dintr-o asociație de comercianți elisabetani, cea mai puternică organizație din lume. Cea dintâi multinațională *sui generis* din istorie a ajuns să controleze jumătate din comerțul mondial și, ca entitate politică, practic, a administrat un *imperi*u. Cea mai importantă astfel de structură socio-economică și administrativă care a fost cunoscută vreodată!

Canada, Australia, Noua Zeelandă, India, Pakistan, Cipru, Malta, Gibraltar, Palestina, Irak, Yemen, Egipt, Sudan, Kenya, Tanganyika, Uganda, Africa de Sud, Gambia, Sierra Leone, Somalia, Rhodesia, Zambia, Botswana, Nigeria, Camerun, Ghana, Malawi, Togo, Jamaica, Singapore, Malaysia, Birmania, Dubai, dar și Hong Kong, Weihaiwei, Ceylon, Borneo, Brunei, Sarawak, Sikkim, Fiji, Solomon, Kiribati, Pitcairn, Tuvalu, Vanuatu, Bermude, Trinidad Tobago, Anguilla, Belize, Bahamas, Turks and Caicos, Saint Kitts and Nevis, Cayman, Montserrat, Saint Helena, Ascension, Tristan da Cunha, Gough, Sandwich, South Georgia ori Falkland; la apogeul său, imediat după Primul Război Mondial, Imperiul Britanic, cel mai întins din istorie, cuprindea un sfert din populația și suprafața lumii, reunite în coloniile, protectoratele și alte teritorii conduse sau administrate de Regatul Unit al Marii Britanii, format, în ciuda unor conflicte istorice interminabile, din Anglia, Scoția, Țara Galilor și Irlanda. Astăzi, la mai bine de o jumătate de secol de la destrămarea definitivă a megastructurii, Commonwealth este o asociație internațională formată din 56 de state, marea majoritate dintre acestea fiind foste teritorii ale Imperiului Britanic.

Efectiv, acesta era „imperiul în care Soarele nu apune niciodată“, deoarece astrul solar strălucea mereu pe cel puțin unul dintre teritoriile sale, care însumau 35,5 milioane de kilometric pătrați.

În 1496, regele Henric al VII-lea al Angliei, în urma succesorilor obținute de Spania și Portugalia în explorarea tărâmurilor de peste mări, și-a dorit ceva similar. Povestea imperiului a început cu tot mai numeroasele posesiuni și avanposturi comerciale de peste mări („overseas“) stabilite de Anglia la sfârșitul secolului al XVI-lea și începutul secolului al XVII-lea. În secolul al XIX-lea și începutul secolului XX, a devenit cel mai mare imperiu din istorie și, timp de un secol, a fost cea mai importantă forță globală, sub semnul lui Union Jack (drapelul oficial, începând din anul 1606).

Dar începuturile și, peste aproape trei veacuri, dureroasa pierdere a bogatelor colonii americane (care, în timp, s-au constituit în cea mai mare putere mondială, detronând-o pe cea britanică) nu făcea deloc credibilă o asemenea ipoteză.

Și totuși... În fapt, startul l-au dat spaniolii. Dar printr-un italian, originar din Genova. Cristofor Columb (în spaniolă, Cristóbal Colón, 1451 – 20 mai 1506, Valladolid, Castilia) a navigat spre vest, pe Oceanul Atlantic, în căutarea unei rute spre India, dar și-a câștigat reputația ajungând pe un nou continent, denumit mai târziu America, în perioada precolumbiană fiind cunoscut doar ca Lumea Veche. Aflând despre expedițiile lui Columb, care au debutat în 1492, și coloniile spaniole care începeau să fie înființate, englezii s-au ambiționat și ei.

În 1496, regele Henric al VII-lea al Angliei l-a însărcinat pe John Cabot să conducă o expediție pentru a descoperi o cale mai scurtă către Asia prin Atlanticul de Nord. Cabot a navigat în 1497, la cinci ani după prima călătorie a lui Cristofor Columb, și a ajuns pe coasta Newfoundland. El a crezut că pusese piciorul în Asia și nu a existat nicio încercare de a fonda o colonie acolo. Cabot a mai condus o călătorie în America în anul următor, dar nu s-a mai întors; nu se știe ce s-a întâmplat cu navele sale. Nu s-au făcut alte încercări de a se stabili colonii engleze în America până la începutul domniei reginei Elisabeta I, în a doua parte a secolului al XVI-lea. Reforma protestantă transformase deja Anglia și Spania catolică în dușmani implacabili. În 1562, Elisabeta I i-a

încurajat pe corsarii („privateers“) John Hawkins și Francis Drake să se angajeze în atacuri asupra navelor spaniole și portugheze în largul coastei Africii de Vest, cu scopul de a stabili propriul comerț cu sclavi în Atlantic. Elisabeta I și-a dat apoi binecuvântarea pentru a continua raidurile de corsari împotriva porturilor spaniole din Americi și a navelor care se întorceau peste Atlantic, încărcate cu comori din Lumea Nouă. În același timp, personaje influente precum Richard Hakluyt și John Dee (primul care a folosit sintagma *Imperiul Britanic*) începeau să facă presiuni pentru înființarea propriei structuri non-europene a Angliei. În acea perioadă, Spania devenise puterea dominantă în America și explora Oceanul Pacific, Portugalia înființase posturi comerciale și forturi de pe coastele Africii și Braziliei până în China, iar Franța începuse să stabilească puncte strategice în zona râului Saint Lawrence, care mai târziu va deveni Noua Franță (Quebec).

Un personaj semnificativ al epocii era Francis Drake (1540, Tavistock, Devon, Regatul Angliei – 28 ianuarie 1596, Portobelo, Panama, Imperiul Spaniol), fost corsar, navigator, neguțător de sclavi și om politic englez din Epoca Elisabetană. El a fost al doilea comandant al flotei ce a luptat împotriva flotei spaniole în 1588 și primul englez care a reușit să navigheze în jurul Pământului, din 1577 până în 1580, iar la întoarcerea sa a fost înnoobilat de către regina Elisabeta I. A murit de dizenterie, după ce a atacat fără succes San Juan, din Puerto Rico, în 1596. Faptele lui sunt legendare și au făcut din el un erou pentru englezi, dar pentru spanioli era asemenea unui diavol. De fapt, Drake a fost cunoscut ca și *El Draque* (Dragonul), care era traducerea literară a numelui său, datorită acțiunilor sale. Regele spaniol Filip al II-lea a oferit o recompensă de 20 000 de ducăți (peste 10 milioane de dolari la cursul de azi) pentru prinderea sau uciderea lui.

În 1568, călătorește cu flota lui Hawkins în Lumea Nouă și este luat prizonier de către spanioli în portul San Juan de Ulua; a reușit însă să evadeze împreună cu Hawkins. În 1572, întreprinde prima sa călătorie independentă. Drake a plecat din Plymouth în 24 mai 1572 cu un echipaj

de 73 de oameni și două vase mici, *Pasha* (70 de tone) și *Swan* (25 de tone), pentru a captura Nombre de Dios. Primul raid a avut loc în iulie 1572; Drake și oamenii săi au cucerit orașul. Când oamenii săi au văzut că sânghera abundant fiind rănit, au insistat să se retragă pentru a-și salva viața și au renunțat la comoară. Drake a rămas totuși încă un an în zonă pentru a încerca să captureze un transport al altei comori. În 1573 i se alătură Guillaume Le Testu, un corsar francez, în atacul asupra unui convoi de catări încărcăți cu aur și argint. Drake și oamenii săi au pus mâna pe douăzeci de tone de aur și argint, iar cea mai mare parte au îngropat-o. Rănit, Le Testu a fost capturat și decapitat mai târziu. Micul grup de aventurieri au târât cât au putut din comoară, pe un traseu de aproximativ 30 de kilometri, prin jungla din munți, pentru a ajunge la ambarcațiunile lor. Când au ajuns pe coastă, ambarcațiunile plecaseră. Drake și oamenii săi erau epuizați, nu aveau unde să mai meargă, iar spaniolii nu erau departe. Atunci, Drake și-a adunat oamenii, le-a ordonat să îngroape comoara pe plajă și au construit o plută. Apoi cu doi voluntari a navigat zece mile de-a lungul coastei și au ajuns la nava amiral. Când a ajuns pe punte, oamenii săi, alarmați când l-au văzut doar cu doi oameni, l-au întrebat cum a mers, iar el i-a tachinat prefăcându-se dezamăgit. Apoi a răs și a scos un colier spaniol de aur din jurul gâtului și le-a spus: „Călătoria noastră a reușit, băieți!”

În 1577, Francis Drake a pornit într-o expediție din Anglia pentru a jefui așezările spaniole din America de Sud. Navigând cu corabia *Golden Hind*, a reușit acest lucru, iar apoi a traversat Oceanul Pacific în 1579, cunoscut atunci doar de spanioli și portughezi. Anterior, pe 25 decembrie 1578, în apropiere de Lima, Drake a capturat un vas spaniol încărcat cu 25 000 de pesos de aur peruvian (șapte milioane de lire sterline în zilele noastre). Drake a aflat, de asemenea, despre o altă navă, *Nuestra Señora de la Concepción*, și s-a lansat în urmărirea ei. În noaptea de 1 martie 1579, a capturat-o. La bord, a găsit o comoară imensă: 36 de kilograme de aur pur, un crucifix de aur, bijuterii, 13 cufere pline cu reali de argint și 26 de tone de lingouri de argint. Conținutul navei a fost

estimat la 400 000 de pesos (circa 225 de milioane de lire sterline azi). Extrem de mulțumit, Drake a hotărât să cineze cu echipajul navei capturate. Apoi prizonierii spanioli au fost debarcați, iar Drake le-a dat fiecăruia un cadou în funcție de rangul său și un bilet de liberă trecere.

Drake a navigat, în cele din urmă, în Indiile de Est și a dat peste Moluca, cunoscute și sub numele de Insulele Mirodeniilor, și l-a întâlnit pe sultanul Babullah. Plătind cu aur și argint, englezii au obținut o cantitate mare de condimente exotice, inclusiv cuișoare și nucșoară. Drake s-a întors în Anglia în 1580 și a devenit un erou; adusese o avere imensă pentru Coroană, iar investitorii au primit un profit incredibil, de aproximativ 5 000%.

La scurt timp după înfrângerea Armadei Spaniole în 1588, navele și încărcăturile spaniole și portugheze capturate au permis călătorilor englezi să călătorească pe glob în căutarea bogățiilor. Comercianții londonezi i-au prezentat Elisabetei I o petiție pentru permisiunea de a naviga spre Oceanul Indian. Scopul a fost de a da o lovitură decisivă monopolului spaniol și portughez al comerțului în Orientul Îndepărtat. Regina și-a exprimat acordul, iar, în 1591, James Lancaster, cu trei nave, finanțate de Compania Levant, a navigat din Anglia în jurul Capului Bunei Speranțe până în Marea Arabiei, devenind prima expediție engleză care a ajuns în India pe această rută. După ce au navigat în jurul Capului Comorin până în Peninsula Malaeză, au vânat navele spaniole și portugheze acolo înainte de a se întoarce în Anglia în 1594.

Ceea ce a galvanizat comerțul englez a fost confiscarea unui vas portughez, *Madre de Deus*, de către Walter Raleigh și contele de Cumberland în Bătălia de la Flores, pe 13 august 1592. Când a fost adusă la Dartmouth, era cel mai mare vas văzut vreodată în Anglia și avea la bord cufere pline cu bijuterii, perle, chihlimbar, monede de aur și de argint, scorțișoară, nucșoară, *benjamin* (rășină balsamică foarte aromată folosită pentru parfumuri și medicamente), *coșenilă* (pigment roșu aprins, cunoscut la noi drept „cârmâz”) și abanos. La fel de valoros a fost

router-ul navei (jurnalul de bord), care conținea informații vitale despre ruta comercială spre China, India și Japonia.

În 1597, Ralph Fitch, un negustor aventurier, a început o călătorie remarcabilă de nouă ani pe uscat spre Mesopotamia, Golful Persic, Oceanul Indian, India și Asia de Sud-Est. În 1599, un grup de negustori și exploratori proeminenți s-au întâlnit pentru a discuta despre o potențială aventură în Indiile de Est în temeiul unui edict regal. Pe lângă Fitch și Lancaster, grupul îi includea pe Stephen Soame, pe atunci Lord Primar al Londrei; Thomas Smythe, un puternic politician și administrator londonez, cel care înființase Compania Levant; Richard Hakluyt, scriitor și susținător al colonizării britanice a Americilor; dar și alți câțiva navigatori, care participaseră la expedițiile lui Drake și Raleigh. Pe 22 septembrie, grupul și-a declarat intenția „de a se aventura în călătoria către Indiile de Est” și să investească ei înșiși 30 133 de lire sterline (peste 4 000 000 de lire sterline în banii de astăzi). Două zile mai târziu, aventurierii s-au reunit din nou și au hotărât să-i solicite reginei sprijinul pentru proiect. Ei au cumpărat nave pentru a demara afacerea și și-au mărit investiția la 68 373 de lire sterline. S-au reunit din nou un an mai târziu, la 31 decembrie 1600, și de această dată regina a răspuns favorabil petiției lui George, conte de Cumberland, și a altor 218 acționari, inclusiv James Lancaster, Sir John Harte și Sir John Spencer (amândoi deținuseră funcția de Lord Primar al Londrei), aventurierul Edward Michelborne, nobilul William Cavendish și alți „cetățeni”. Elisabeta a acordat statutul corporației lor numite „Companie a Comercianților din Londra care face comerț în Indiile de Est”. Pentru o perioadă de cincisprezece ani, carta a acordat companiei monopolul comerțului englez cu toate țările aflate la est de Capul Bunei Speranțe și la vest de Strâmtoarea Magellan. Orice comercianți de acolo fără licență din partea companiei erau pasibili de confiscarea navelor și încărcăturii lor (dintre care jumătate mergea către Coroană și jumătate către companie), precum și de trimiterea la închisoare.

Sir James Lancaster a comandat prima călătorie a Companiei Indiilor de Est în 1601 la bordul vasului *Red Dragon*. În anul următor, în timp ce

naviga prin Strâmtoarea Malacca, Lancaster a capturat bogata navă portugheză de 1 200 de tone *Sao Thome*, care transporta piper și mirodenii. Prada le-a permis călătorilor să înființeze două „factories” (posturi comerciale) – una la Bantam, pe Java, și alta în Moluca – înainte de a pleca. La întoarcerea în Anglia, în 1603, au aflat de moartea Elisabetei, dar Lancaster a fost numit cavaler de către noul rege, James I, prin prisma succesului călătoriei. Războiul cu Spania se terminase, dar compania încălcase profitabil duopolul spaniolo-portughez; noi orizonturi s-au deschis astfel englezilor.

În martie 1604, Sir Henry Middleton a comandat a doua expediție a companiei. Generalul William Keeling, unul dintre căpitani în timpul celei de-a doua călătorii, a condus al treilea voiaj la bordul lui *Red Dragon* din 1607 până în 1610, împreună cu nava *Hector*, condusă de căpitanul William Hawkins, și *Consent*, avându-l drept căpitan pe David Middleton.

Inițial, compania a avut de suferit în comerțul internațional cu mirodenii din cauza concurenței Companiei Olandeze a Indiilor de Est. Această rivalitate a dus la conflicte militare, fiecare companie stabilind posturi comerciale fortificate, flote și alianțe cu conducătorii locali. Olandezii, mai bine finanțați și sprijiniți de guvernul lor, au dobândit avantaj prin stabilirea unei fortărețe în Insulele Mirodeniilor (acum, Indonezia, a cărei capitală, Djakarta, s-a numit, inițial, Batavia), impunând un monopol prin politici agresive care au determinat, în cele din urmă, Compania Indiilor de Est să caute alte oportunități comerciale, în India. Compania engleză a consolidat avanpostul comercial din Java, iar importurile de piper de aici au constituit o parte importantă a comerțului companiei timp de douăzeci de ani.

Comercianții englezi au continuat să se confrunte frecvent cu omologii lor olandezi și portughezi în Oceanul Indian. Compania a obținut o victorie majoră asupra portughezilor în bătălia de la Swally în 1612, în Surat. A decis, în consecință, să evalueze fezabilitatea unui punct de sprijin în India continentală, cu sprijinul oficial atât al Marii Britanii, cât

și al Imperiului Mughal (care se întindea de la marginile bazinului fluviului Indus în vest, nordul Afganistanului în nord-vest și Kashmirul în nord, până la zonele înalte ale actualelor Assam și Bangladesh la est și zonele înalte ale Podișului Deccan din sudul Indiei). De aceea, a solicitat Coroanei să lanseze o misiune diplomatică în acest sens.

Navele companiei au acostat la Surat, în Gujarat, în 1608. Prima componentă indiană a companiei a fost înființată în 1611 la Masulipatnam, pe coasta Andhra din Golful Bengal, iar a doua, în 1615, la Surat. Profiturile mari raportate de companie după stabilirea în India l-au determinat, inițial, pe James I să acorde licențe subsidiare altor companii comerciale din Anglia. Cu toate acestea, în 1609, el a reînnoit carta Companiei Indiilor de Est pentru o perioadă nedeterminată, cu condiția ca privilegiile acesteia să fie anulate în cazul în care comerțul s-ar fi dovedit neprofitabil timp de trei ani consecutiv.

În 1615, James I l-a instruit pe Sir Thomas Roe să-l viziteze pe împăratul mughal Nur-ud-din Salim Jahangir (1605–1627) pentru a negocia un tratat comercial care să acorde companiei drepturi exclusive de a înființa reprezentanțe comerciale în Surat și în alte zone. În schimb, compania i-a oferit împăratului bunuri și diverse exclusivități de pe piața europeană. Această misiune a avut un mare succes, iar Jahangir i-a trimis, prin Sir Thomas Roe, o scrisoare prietenoasă lui James I, prin care își exprima acordul pentru inițiativa britanică.

Compania, care a beneficiat de patronajul imperial, și-a extins curând operațiunile comerciale. A eclipsat Estado da Índia portugheză, care și-a stabilit baze în Goa, Chittagong și Bombay; ulterior, Portugalia a cedat Bombay-ul Angliei ca parte a zestrei Ecaterinei de Braganza la căsătoria ei cu regele Carol al II-lea. Compania Indiilor de Est a lansat, de asemenea, un atac comun cu Compania Olandeză a Indiei de Est Unite asupra navelor portugheze și spaniole din largul coastelor Chinei, care a ajutat la securizarea porturilor companiei din „Kitai“, atacând în mod independent portughezii din Golful Persic, în primul rând, din motive politice. Compania a stabilit posturi comerciale în Surat (1619) și Madras

(1639). Până în 1647, compania avea 23 de reprezentanțe și chiar așezări în India, deservite de 90 de angajați. Multe dintre aceste locații au devenit unele dintre cele mai populate și mai influente orașe comerciale din Bengal, inclusiv cele întărite cu ziduri din Fort William, fortul Saint George din Madras și Castelul Bombay.

Primul secol al Companiei, în ciuda profiturilor sale inițiale provenind, în principal, din pirateria în Insulele Mirodeniilor, a adus Companiei Indiilor de Est și un eșec major în 1623, când postul lor din Amboyna, în Moluca, a fost atacat de olandezi. Acest lucru a obligat compania să-și abandoneze în mod oficial acțiunile din Insulele Mirodeniilor și să-și îndrepte atenția către Bengal, unde, până în acel moment, obțineau profituri constante, chiar dacă mai puțin consistente. După ce a obținut patronajul Imperiului Mughal, a cărui bogăție era de neegalat în afara Asiei în secolul al XVII-lea, primul secol al Companiei în India s-a axat pe cultivarea relației cu dinastia locală și comerțul pașnic aducător de profit mare. La început, Compania a fost atrasă în sistemul mughal, acționând ca un fel de vasal al acesteia din Bangladesh-ul actual: din această poziție, Compania avea să depășească, în cele din urmă, toți concurenții din regiune, urmărind în secret să folosească, în cele din urmă, acest sistem pentru a obține puterea în exclusivitate.

Ceea ce a început cu posturi comerciale pe terenuri obscure s-a transformat în complexuri comerciale extinse, cu sute de angajați care trimiteau mărfuri exotice în Anglia și gestionau zone bine protejate pentru a exporta produse finite englezești către comercianții locali. Ascensiunea inițială a Companiei în Bengal și succesele obținute aici au venit, în general, în detrimentul puterilor europene concurente prin arta de a obține favoruri și de a plasa eficient mita, deoarece Compania se confrunta cu expansiunea franceză în regiune (a cărei companie echivalentă beneficia de un sprijin regal substanțial). De-a lungul întregului secol XVII, Compania a recurs la forță împotriva mughalilor doar o singură dată, cu consecințe teribile. Războiul Anglo-Mughal (1686–1690) a adus o înfrângere zdrobitoare pentru englezi și s-a încheiat atunci când Compania

a jurat fidelitate preopinienților pentru a-și putea recupera antreprizele și celelalte investiții.

Soarta Companiei Indiilor de Est s-a schimbat în bine în 1707, când Bengalul și alte regiuni aflate sub stăpânirea Imperiului Mughal au căzut pradă anarhiei după moartea împăratului Aurangzeb. O serie de rebeluni pe scară largă și prăbușirea sistemului de impozitare mughal au dus la independența efectivă, practic, a tuturor feudelor de dinainte de 1707, cu capitala Delhi sub controlul armatelor maratha, afgane sau ale generalilor uzurpatori. Compania Indiilor de Est a reușit să profite de pe urma acestui haos, asumându-și treptat controlul direct al provinciei Bengal și purtând numeroase războaie împotriva francezilor pentru controlul coastei de est a subcontinentului indian. Poziția companiei la curtea Imperiului Mughal, pe măsură ce acesta s-a destrămat, a făcut posibilă sponsorizarea diverșilor oameni puternici din regiune, în timp ce aceștia se luptau unii cu alții, acumulând în mod constant mai mult teritoriu și influență în India.

În secolul al XVIII-lea, sursa principală a profiturilor Companiei în Bengal a devenit impozitarea provinciilor cucerite și controlate, pe măsură ce posturile comerciale au devenit fortărețe și centre administrative pentru rețelele de colectori de taxe care s-au extins constant. Imperiul Mughal a fost considerat cel mai bogat din lume în 1700, iar Compania Indiilor de Est a încercat să-l deposeze de toate proprietățile sale timp de un secol după aceea. Istoricii numesc asta „cel mai mare transfer de bogăție și putere de până la naști”.

Ceea ce era în secolul al XVII-lea capitala mondială a producției de textile a fost forțată să devină o piață pentru textilele fabricate în Marea Britanie. Statui, bijuterii și diverse alte obiecte de valoare au fost mutate din palatele din Bengal în casele din mediul rural englezesc. Bengalul, în special, a suferit cel mai rău din cauza fiscalizării excesive a agriculturii de către compania britanică, soldată, în cele din urmă, cu marea foamete din Bengal, în 1770. Instrumentul principal de expansiune pentru Companie au fost trupele *sepoy*. Acestea au fost constituite la nivel

local, fiind formate în mare parte din soldați musulmani cu pregătire și echipament european. Forțele călare și mobilitatea lor superioară dominaseră câmpurile de luptă din regiune timp de o mie de ani, cu artileria ulterior atât de bine integrată încât mughalii luptau cu tunurile montate pe elefanți. De mai multe ori, câteva mii de sepoy s-au luptat cu forțe mughale mult mai numeroase și au ieșit învingători. Facțiunile disidente afgane, mughale și maratha au început să-și creeze propriile forțe în stil european, adesea dotate cu echipament francez, pe măsură ce haosul s-a intensificat și miza a crescut. În cele din urmă, Compania a câștigat atât prin multă diplomație, cât și prin fraudă și înșelăciune.

Ascensiunea treptată a Companiei Indiilor de Est în cadrul, dar și în detrimentul rețelei mughale a culminat cu un război prin care Compania i-a înlăturat cu succes de la putere pe *maratha* (forța dominantă din Peshawar), protectorii oficiali ai imperiului, și a instalat un tânăr prinț mughal ca împărat, cu Compania ca protector de drept al imperiului din poziția lor care le permitea exercitarea unui control direct în Bengal. Această relație s-a tensionat în mod repetat, pe măsură ce Compania și-a continuat expansiunea și exploatarea, totuși a durat într-o anumită formă până în 1858, când ultimul împărat mughal a fost exilat, iar Compania a fost desființată și bunurile sale au fost preluate de Coroana Britanică.

Se încheia astfel o epocă privilegiată începută în 1634, când împăratul mughal Shah Jahan a permis dezvoltarea activității comercianților englezi în Bengal, cea mai bogată regiune a imperiului lor. Iar în 1717 au fost eliminate complet taxele vamale pentru englezii din Bengal. Până atunci, principalele afaceri ale Companiei erau legate de bumbac, mătase, opiu, indigo, salpetru și ceai. Între timp, olandezii, cei mai agresivi concurenți ai Companiei, și-au extins monopolul asupra comerțului cu mirodenii în Strâmtoarea Malacca, înlăturându-i pe portughezi în 1640–1641. Cu o influență portugheză și spaniolă redusă în regiune, companiile engleză și, respectiv, olandeză au intrat într-o concurență sălbatică, ducând la războaiele anglo-olandeze din secolele al XVII-lea și al

XVIII-lea. Britanicii au fost, de asemenea, interesați de rutele comerciale trans-himalayene, deoarece puteau crea acces la piețele încă neexploatare pentru bunurile manufacturate britanice în Tibet și China.

În primele două decenii ale secolului al XVII-lea, Compania Olandeză a Indiilor de Est, sau Vereenigde Oostindische Compagnie (VOC), a reprezentat cea mai bogată operațiune comercială din lume, cu 50 000 de angajați în întreaga lume și o flotă privată de 200 de nave. S-a specializat în comerțul cu mirodenii și a oferit acționarilor săi dividende anuale de 40%. Compania Britanică a Indiilor de Est s-a aflat pe poziții concurente cu olandezii și francezii de-a lungul secolelor al XVII-lea și al XVIII-lea în privința condimentelor din Insulele Mirodeniilor. La vremea aceea, unele condimente, precum nucșoara și cuișoarele, puteau fi găsite doar pe aceste insule și aduceau profituri de până la 400%. Tensiunea a fost atât de mare între companiile comerciale olandeze și britanice ale Indiilor de Est, încât a escaladat în cel puțin patru războaie anglo-olandeze: 1652–1654, 1665–1667, 1672–1674 și 1780–1784.

Concurența „fratricidă” a apărut și ea în 1635, când Carol I i-a acordat lui Sir William Courten o licență de comerț, care a permis asociației rivale să desfășoare activități comerciale în orice locație în care cealaltă companie britanică nu era prezentă. Într-un act menit totuși să întărească puterea Companiei Indiilor de Est, regele Carol al II-lea i-a acordat – printr-o serie de cinci acte emise în jurul anului 1670 – dreptul la achiziții teritoriale autonome, la baterea de monedă, de a comanda forțate și trupe și de a forma alianțe, ca și la exercitarea jurisdicției civile și penale asupra zonelor dobândite.

Nu au lipsit însă unele episoadele nefericite. În 1689, o flotă mughală comandată de Sidi Yaqub a atacat Bombay. După un an de rezistență, Compania s-a predat în 1690, iar Compania a trimis soli în tabăra lui Aurangzeb pentru a pleda în favoarea unui armistițiu. Trimișii Companiei au trebuit să se prostorneze în fața împăratului, să plătească o despăgubire consistentă și să promită un comportament mai pașnic în

viitor. Împăratul și-a retras trupele, iar Compania a revenit în Bombay și a înființat o nouă bază la Calcutta.

O pată pe istoria Companiei este legată de o practică inumană. Arhivele Companiei Indiilor de Est sugerează că implicarea acestora în comerțul cu sclavi a început în 1684, când căpitanului Robert Knox i s-a ordonat să cumpere și să transporte 250 de sclavi din Madagascar pe insula Sfânta Elena. În fapt, Compania Indiilor de Est a început să folosească și să transporte sclavi în Asia și Atlantic pe la 1620. În cele din urmă, Compania a încheiat practica în 1834, după numeroase amenințări legale din partea statului britanic și a Marinei Regale, sub forma Escadrelor Africii de Vest, care a descoperit că diferite nave conțineau dovezi ale comerțului ilegal.

Activitatea Companiei s-a extins și spre arhipelagul nipon. În 1613, în timpul domniei lui Tokugawa Hidetada asupra shogunatului Tokugawa, nava britanică *Clove*, sub comanda căpitanului John Saris, a fost prima navă engleză care a ajuns în Japonia. Saris a fost inițiatorul principal al postului comercial al East Indias Company din Java și, cu asistența lui William Adams, un marinăr englez care sosise în Japonia în 1600, a reușit să obțină permisiunea shogunului pentru a înființa o casă comercială în Hirado, pe insula japoneză Kyushu. Neputând să obțină mătase brută japoneză pentru export în China și, cu zona lor comercială redusă la Hirado și Nagasaki începând cu 1616, Compania și-a închis însă reprezentanța în 1623.

„Prin exploatarea climatului japonez pentru a vinde lână și pânzeturi groase și căutând cu nerăbdare resurse naturale japoneze precum argintul, Compania Britanică a Indiilor de Est a căutat să se înrădăcineze pe piața japoneză în curs de dezvoltare într-o asemenea măsură încât economia avea să fie destabilizată, oferindu-le britanicilor șansa perfectă de a se infiltra și a căpăta controlul asupra unor domenii. Cu toate acestea, acest lucru nu s-a întâmplat pentru că Marea Britanie beneficia de oportunități mai lesnicioase în Lumea Nouă, deoarece America de Nord nu avea un guvern centralizat precum shogunatul, dar și fiindcă trebuia să

contracareze și amestecul intruziv al Companiei Indiilor de Est olandeze. Mai mult, o atitudine arogantă de nesocotire a culturii locale a făcut ca schimbul tehnologic și cultural dintre Marea Britanie și Japonia să fie unilateral în această perioadă. Deși nu a apărut la începutul secolului al XVII-lea în ceea ce privea Japonia, această idee de expansiune economică lentă, dar persuasivă a colonialismului britanic poate fi văzută în practicile acestuia din India și China de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea“, arată într-o disertație a sa Walter C. Price.

De altfel, India era o piață mult mai la îndemână pentru englezi, ei combinând aici negocierile economico-diplomatice cu intervențiile militare în forță, cu scopul evident de a-și instaura puterea colonială în curs de definire. Relațiile anglo-mughale au fost afectate și de practicile pirateresti ale englezilor, care aveau o experiență considerabilă în domeniu, de aproape două secole, de pe vremea când corsarii („privateers“) erau autorizați de către Regalitatea Britanică să atace și să jefuiască navele spaniole și portugheze care încercau să transporte peste Atlantic înspre Peninsula Iberică fabuloasele comori adunate din Lumea Nouă. În septembrie 1695, căpitanul Henry Every, un pirat englez aflat la bordul navei *Fancy*, a ajuns în Strâmtoarea Bab-el-Mandeb, unde a făcut echipă cu alți cinci căpitani de pirați pentru a ataca flota indiană care se întorcea din pelerinajul anual la Mecca. Convoiul a inclus *Ganj-i-Sawai*, un vas încărcat cu comori, despre care se spune că era cel mai mare din flota mughală și cea mai mare navă operațională din Oceanul Indian, precum și escorta sa, *Fateh Muhammed*. Cele două corăbii au fost văzute trecând pe lângă strâmtoare în drum spre Surat. Pirații i-au urmărit și l-au prins din urmă nava *Fateh Muhammed* câteva zile mai târziu și, întâmpinând puțină rezistență, au luat argint în valoare de aproximativ 40 000 de lire sterline (echivalentul a multe milioane azi). Ținta mai importantă rămănea totuși *Ganj-i-Sawai*, care a rezistat puternic înainte de a fi capturată, în cele din urmă. Corabia ducea cu ea o bogăție enormă și, potrivit sursei contemporane ale Companiei Indiilor de Est, cu ea călătorea o rudă

a Marelui Mughal, deși nu există dovezi ferme care să sugereze că ar fi fost vorba de fiica lui și suita acesteia. Prada de pe *Ganj-i-Sawai* a avut o valoare totală între 325 000 și 600 000 de lire sterline, inclusiv 500 000 de piese de aur și argint, și a devenit cunoscută drept cea mai bogată navă capturată vreodată de pirați. Când vestea a ajuns în Anglia, a stârnit rumoare. Pentru a-l liniști pe Aurangzeb, Compania Indiilor de Est a promis că va acoperi toate reparațiile financiare, în timp ce Parlamentul de la Londra i-a declarat pe pirați *hostis humani generis* („dușmanii umanității”). La mijlocul anului 1696, guvernul a stabilit o recompensă de 500 de lire sterline pe capul liderului piraților, Every, și a oferit o grațiere gratuită oricărui informator care va dezvălui locul în care acesta se ascundea. S-a pornit astfel prima vânătoare de oameni la nivel mondial din istoria modernă.

Jefuirea navei cu enorme comori a lui Aurangzeb a avut consecințe grave pentru Compania Indiilor de Est. Furios, împăratul Aurangzeb le-a ordonat lui Sidi Yaqub și Nawab Daud Khan să atace și să închidă patru dintre sediile Companiei („factories”) din India și să-i închidă pe ofițerii care le deserveau, care au fost aproape linșați de o mulțime de mughali furioși, fiind considerați părtași ai acțiunilor compatriotului lor. Asupra Onorabilei Companii plana amenințarea că, în context, se va pune capăt comerțului englez în India. Pentru a-l îmbuna pe împăratul Aurangzeb și, în special, pe Marele Vizir, ferocele Asad Khan, Parlamentul britanic a luat o sumedenie de măsuri reparatorii, între care și aceea de a elimina toate actele de grațiere și amnistiiile pe care le-ar fi acordat altor corsari. Lucrurile s-au calmat ulterior...

Prosperitatea de care s-au bucurat ofițerii companiei le-a permis acestora să se întoarcă în Marea Britanie și să înființeze proprietăți și afaceri extinse și să obțină putere politică, cum ar fi locuri în Camera Comunelor. Căpitanii de nave și-au vândut posturile succesorilor pe sume considerabile. Pe măsură ce aceștia urmăreau să se întoarcă în Marea Britanie bogați prin exploatarea resurselor din India, loialitatea lor față de patrie a crescut. În paralel, Compania a dezvoltat un lobby

puternic în Parlamentul englez. Presiunea din partea comercianților ambițioși și a foștilor asociați (numiți peiorativ *Interlopers* de către Companie), care doreau să-și înființeze firme comerciale private în India, a dus la adoptarea unui act de reglementare în 1694. Acest act a permis oricărei firme engleze să facă comerț cu India, cu excepția cazului în care era interzis în mod specific printr-o decizie a Parlamentului, anulând astfel carta care era în vigoare de aproape 100 de ani.

Când Legea Companiei Indiilor de Est a fost adoptată în 1697, o nouă Companie „paralelă” a Indiilor de Est (intitulată oficial „Compania engleză de comerț cu Indiile de Est”) a fost introdusă pe piață, cu o indemnizație garantată de stat de două milioane de lire sterline. Acționarii puternici ai vechii companii au subscris rapid și ei o sumă de 315 000 de lire sterline în Companie și au încercat să domine noua instituție comercială. Cele două companii s-au luptat una cu cealaltă de ceva timp, atât în Anglia, cât și în India, pentru a obține o cotă dominantă în comerț, dar a devenit rapid evident că, în practică, compania inițială nu se confrunta cu o concurență pe măsură. În cele din urmă, lucrurile s-au liniștit atunci când cele două companii au fuzionat în 1708, printr-un contract tripartit care implica atât companiile, cât și statul, conducerea noii „Companii Unite a Comercianților Angliei cu Indiile de Est” fiind acordată lui Sidney Godolphin, care deținea funcția de Prim Lord al Trezoreriei Regale. În cadrul acestui aranjament, compania fuzionată a împrumutat Trezoreriei o sumă de 3 200 000 de lire sterline, în schimbul unor privilegii exclusive pentru următorii trei ani, după care situația urma să fie revizuită. A urmat o luptă constantă între lobby-ul Companiei și Parlament timp de decenii.

Compania a căutat să obțină un sediu permanent, în timp ce Parlamentul nu agreea o mai mare autonomie a acesteia, ceea ce ar fi condus, practic, la abandonarea oportunității de a exploata profiturile companiei. În 1712, un alt act a reînnoit statutul Companiei, deși datoriile fuseseră între timp rambursate. Până în 1720, 15% din importurile britanice erau din India, aproape toate trecând prin Companie, ceea ce a reafirmat

influența lobby-ului exercitat de aceasta. Licența a fost prelungită până în 1766, apoi printr-un alt act în 1730.

În această perioadă, Marea Britanie și Franța au devenit rivale înverșunate. Între cele două superputeri europene s-au dus lupte puternice pentru controlul posesiunilor coloniale. În 1742, temându-se de consecințele financiare ale unui nou război, guvernul britanic a fost de acord să prelungească termenul-limită pentru comerțul exclusiv autorizat al Companiei în India până în 1783, în schimbul unui împrumut suplimentar de un milion de lire sterline. Între 1756 și 1763, Războiul de Șapte Ani a îndreptat atenția statului către consolidarea și apărarea posesiunilor sale teritoriale din Europa și a coloniilor sale din America de Nord. Războiul a avut loc parțial în teatrul de luptă din subcontinentul indian, între trupele Companiei și forțele franceze rivale. În 1757, ofițerii de drept ai Coroanei au emis avizul Pratt-Yorke, care distingea teritoriile de peste mări dobândite prin cucerire de cele dobândite prin tratate private. Se legifera astfel că, în timp ce Coroana Marii Britanii se bucura de suveranitate asupra ambelor categorii, numai proprietatea primeia îi revenea exclusiv Coroanei.

Odată cu începerea Revoluției Industriale, Marea Britanie a luat-o înaintea rivalilor săi europeni. Cererea de mărfuri indiene a fost stimulată de nevoia de a susține trupele și economia în timpul războaielor tot mai încrâncenate și consumatoare de resurse strategice și de disponibilitatea sporită a materiilor prime și a metodelor eficiente de producție. Fiind locul declanșării revoluției tehnologice, Marea Britanie a început să experimenteze standarde de viață mai ridicate. Ciclul său în continuă dezvoltare de cerere și producție a avut o influență profundă asupra comerțului de peste mări.

Sir John Banks, un om de afaceri din Kent care a negociat un acord între rege și Companie, și-a început cariera într-un sindicat care aranja contracte pentru aprovizionarea marinei, interes pe care l-a menținut aproape toată viața. Știa că Samuel Pepys și John Evelyn adunaseră o avere substanțială din comerțul desfășurat în Levant și în India. El a

devenit conducător al sindicatului și, mai târziu, în noua sa demnitate de guvernator al Companiei Indiilor de Est, în 1672, a aranjat un contract care includea un împrumut de 20 000 de lire sterline și furnizarea de salpetru (silitră) în valoare de 30 000 de lire sterline. Era vorba de nitratul de potasiu, un ingredient principal al prafului de pușcă, obținut pentru Regalitate în mod preferențial, „la prețul cu care s-ar vinde o lumânare“. Au fost convenite și datoriile restante, iar Compania a permis exportul a 250 de tone de salpetru. Din nou, în 1673, Banks a negociat cu succes un alt contract pentru 700 de tone de nitrat de potasiu la prețul de 37 000 de lire sterline între Regalitate și Companie. Atât de mare era cererea din partea forțelor armate, încât autoritățile închideau uneori ochii asupra vânzărilor netaxate. Un guvernator al Companiei a spus, chiar în 1864, că ar prefera să tranzacționeze salpetru decât să mai încaseze impozitul pe sare.

Războiul de Șapte Ani (1756–1763) a dus la înfrângerea forțelor franceze, a limitat ambițiile imperiale ale Hexagonului și a împiedicat influența Revoluției Industriale în teritoriile controlate de Paris. Robert Clive, guvernatorul general, a condus Compania la o victorie împotriva lui Joseph François Dupleix, comandantul forțelor franceze din India. Compania a folosit inspirat acest răgaz pentru a cuceri Manila, capitala Filipinelor, în 1762. Prin Tratatul de la Paris, Franța a recâștigat cele cinci așezăminte capturate de britanici în timpul războiului (Pondichéry, Mahe, Karaikal, Yanam și Chandernagar), dar a fost împiedicată să ridice fortificații și să țină trupe în Bengal (Articolul XI). În altă regiune din India, francezii urmau să rămână o amenințare militară, în special în timpul Războiului de Independență American și până la capturarea fortului Pondichéry în 1793, la începutul conflictelor revoluționare franceze, când avanpostul de acolo rămăsese fără nicio prezență militară. Deși aceste mici avanposturi au rămas posesiuni franceze pentru următoarele două sute de ani, ambițiile franceze asupra teritoriilor indiene au fost, efectiv, anihilate, eliminându-se astfel o sursă majoră de concurență economică pentru companie.

În mai 1772, prețul acțiunilor Companiei Indiilor de Est (EIC) a crescut semnificativ. În iunie, Alexander Fordyce a pierdut 300 000 de lire sterline din stocul EIC, lăsându-i pe partenerii săi răspunzători pentru datorii estimate la 243 000 de lire sterline. Pe măsură ce aceste informații au devenit publice, în jur de treizeci de bănci din Europa s-au prăbușit în timpul crizei creditului britanic din 1772–1773. Numai în India, Compania acumulasе datorii de 1,2 milioane de lire sterline. Se pare că directorii EIC James Cockburn și George Colebrooke au parazitat și sabotat piața din Amsterdam în timpul anului 1772. În septembrie, Compania a contractat un împrumut de la Banca Angliei, care urma să fie rambursat din vânzarea de bunuri mai târziu în aceeași lună. Dar cum cumpărătorii se răriseră, cea mai mare parte a vânzărilor a trebuit să fie amânată, iar când împrumutul a devenit scadent, depozitele bancare ale Companiei s-au dovedit a fi goale. Pe 29 octombrie, banca a refuzat să reînnoiască împrumutul. Acea decizie a pus în mișcare un lanț de evenimente care au făcut Revoluția Americană inevitabilă. Compania Indiilor de Est avea ceai în valoare de 18 milioane de lire sterline în depozitele ei. O cantitate imensă zăcea astfel nevândută. O vânzare rapidă ar fi făcut minuni pentru finanțele sale.

La 14 ianuarie 1773, directorii Companiei au cerut un împrumut guvernamental și acces nelimitat la piața ceaiului din coloniile americane, ambele fiind acordate. În august 1773, Banca Angliei a asistat EIC cu un împrumut. Companiei Indiilor de Est i s-au acordat, de asemenea, avantaje competitive față de importatorii coloniali americani de ceai pentru a vinde ceai din coloniile sale din Asia în coloniile americane. Acest lucru a dus la Boston Tea Party din 1773, în care protestatarii s-au îmbarcat pe nave britanice și au aruncat ceaiul peste bord. Când protestatarii au împiedicat cu succes descărcarea ceaiului în alte trei colonii și în Boston, guvernatorul Thomas Hutchinson al provinciei Golful Massachusetts a refuzat să permită returnarea ceaiului în Marea Britanie. Acesta a fost unul dintre incidentele care au dus la obținerea independenței de către coloniile americane.

Monopolul comercial al Companiei în India a fost abolit prin Charter Act 1813. Iar monopolul legat de China a fost încheiat în 1833, punându-se astfel capăt activităților comerciale ale companiei și făcând ca activitățile acestea să devină unele pur administrative.

În urma rebeliunii indiene din 1857 și în conformitate cu prevederile Legii Guvernului Indiei din 1858, guvernul britanic a naționalizat Compania. Guvernul britanic a preluat posesiunile sale indiene, mașinăria sa administrativă, precum și forțele sale armate. The Honourable Company of East India(s) devenea astfel doar o amintire...

IMPERIUL BRITANIC LA 1886

MARILE IMPERII ALE LUMII

Pregătește-te pentru un an istoric!

Editura Neverland îți aduce o colecție de 12 cărți fascinante
despre imperiile care au desenat harta lumii
și au influențat semnificativ – în bine sau în rău – istoria omenirii.

Din 13 mai 2025

Din 10 iunie 2025

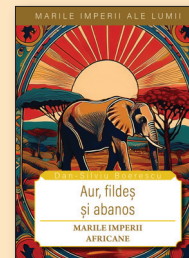
Din 7 iulie 2025

Din 12 august 2025

Din 9 septembrie 2025

Din 7 octombrie 2025

Din 11 noiembrie 2025

Din 9 decembrie 2025

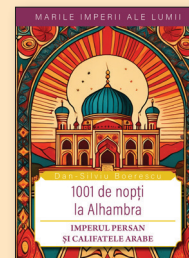
Din 13 ianuarie 2026

Din 10 februarie 2026

Din 9 martie 2026

Din 14 aprilie 2026

În fiecare lună, la punctele de distribuție a presei și în librăriile din toată țara

Comandă online pe www.ujmag.ro